

Ильясова Б.К., г.ғ.м., оқытушы
2 БЛОК. ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІ ЖӘНЕ ҰЛЫ ДАЛА
2.1 Моңғол кезеңіне дейінгі Орталық Азиядағы түркітілдес
этностардың этномәдени интеграциясы кезеңдері

Жоспар:

1. Түрік және Батыс түрік қағанаттарының құрылуы, құрылымы және саяси тарихы
2. Түркеш және Қарлұқ мемлекеттерінің құрылуы
3. Оғыз мемлекетінің құрылуы. Қарахан мемлекеттілігі түркі мемлекеттілігі эволюциясының жаңа кезеңі ретінде
4. Қимақ мемлекетінің құрылуы. Түркі көшпелі мемлекеттік және әлеуметтік-мәдени дәстүрлерінің дамуының соңғы кезеңі ретінде Қыпшақ хандығының құрылуы
5. Наймандар мен керейіттер мемлекеттері

Әдістемелік нұсқау: Бұл тақырыпты оқыту барысында түрік мемлекеттері тарихындағы сабақтастықты айқын көрсету маңызды. Студенттер Түрік қағанаты мен Батыс Түрік қағанаты құрылуы жалпы түріктік саяси дәстүрдің қалыптасуындағы бетбұрыс кезең болғанына назар аударуы тиіс. Дәл осы кезеңде көне түрік тіліндегі алғашқы жазбалар пайда болып, «түрік» этнонимі ресми түрде бекітілді, сондай-ақ биліктің Тәңірден (Көк Тәңірі) берілетін қасиетті сипатына негізделген саяси идеология қалыптасты.

Келесі кезеңде Түргеш қағанаты мен Қарлұқ қағанаты осы дәстүрлерді жалғастырып қана қоймай, оларды аймақтық саяси күрес пен көрші мемлекеттермен байланыс жағдайына бейімдеді. Бұл уақытта халықаралық сауда жолдарының, әсіресе Ұлы Жібек жолының ықпалы күшейіп, Орталық Азия саяси ғана емес, экономикалық орталыққа айналды.

Зерттеуде Қарахан мемлекеті ерекше орын алады, өйткені дәл осы мемлекет тұсында ислам діні түрік ортасына кеңінен енді. Бұл үдеріс қоғамның рухани, құқықтық және әлеуметтік өміріне терең өзгерістер әкеліп, мәдени интеграцияның қуатты факторына айналды.

Қимақ қағанаты мен Қыпшақ хандығы тарихын зерделеу барысында олардың Қазақстан даласындағы түрік этностарының шоғырлану үдерісін аяқтағанын түсіну қажет. Қыпшақ бірлестігі кейін Шыңғыс хан билігі орнығатын тарихи алаңға айналды. Ал керейлер мен наймандар көшпелі мемлекеттіліктің сан алуандығын көрсетіп, XIII ғасырда Моңғол империясы құрамына енді.

Тақырыпты меңгерудегі басты назар — интеграция үдерісіне аударылуы тиіс: әскери, мәдени және діни байланыстар арқылы этникалық топтардың біртіндеп ортақ кеңістік қалыптастыруы Еуразияның ортағасырлық тарихының негізін қалады.